

על הניסים

מי צריך את נס פך השמן?

חנוכה הוא חג של נסים. אנחנו מציינים את הנס, חוגגים את הנס ומודים על הנס. שמונה ימים של הלל שלם, אמירת "על הנסים" והדלקת נרות עם ברכת "שעשה נסים לאבותינו", ורק דבר אחד לא לגמרי ברור – מהו הנס שאליו אנחנו מתכוונים. המקורות הקדומים חלוקים ביניהם – בחלקם מוזכר נס הניצחון של המכבים על היוונים – רבים ביד מעטים ורשעים ביד צדיקים. ובחלקם מוזכר נס פך השמן – שהיה אמור להספיק ליום אחד בלבד והספיק כדי להדליק בו שמונה ימים.

נס הניצחון מובן היטב. צבא קטן של מדינה קטנטנה, הגובר על צבא האימפריה הגדולה והחזקה בעולם, הוא הצלה מדהימה ואירוע לאומי שמצדיק חגיגה לדורות. אבל נס פך השמן מעורר שאלות קשות, שאילולא גדלנו עליו והכרנו אותו מגיל אפס, ודאי היו מעוררות אצלנו תמיהה גדולה.

נניח שנס פך השמן לא היה מתרחש, הרי לא היה קורה שום אסון. בניגוד לנס הניצחון במלחמה, איש לא היה מת מזה. לכל היותר הייתה בעיה זמנית, קצרה וחולפת בקיום מצווה אחת ממצוות המקדש. מה גם שעל פי ההלכה שבידינו, אם אין שמן טהור להדלקת המנורה, מותר ואף מצווה, להדליקה בשמן טמא, על פי הכלל התלמודי הקובע כי "טומאה הותרה בציבור" (פסחים ע"ז, ע"א). ובכלל – ממתי אנחנו זקוקים לנסים כדי לקיים מצוות? מי שאין לו תפילין, לולב או שופר, נחשב כאנוס ופטור מן המצווה, כך שלמען האמת אין כל צורך בנס כזה. מה גם שבתנ"ך מתוארים נסים גדולים בהרבה שלא זכו לחגיגה מיוחדת – כמו המתקת המים במרה על ידי משה או בקיעת מי הירדן על ידי יהושע. למרות כל השאלות הטובות הללו, נס פך השמן הוא ה-נס, בהא הידיעה, שמלווה את עם ישראל אלפי שנים. מדוע זכה נס פך השמן לתשומת הלב המיוחדת הזו, ובעיקר – מה בא הנס הזה ללמדנו?

נסי פך שמן

נס פך השמן של החשמונאים הוא לגמרי לא נס פך השמן הראשון במסורת שלנו. כפי שנראה להלן, אנו מוצאים תיאור של ניסים דומים בתנ"ך ובדברי חז"ל. המוטיב החוזר של נס פך השמן, בו כלי ובו טיפה מהנוזל מתברך והופך למקור איתן של שפע, מקבל הסבר בדברי הזוהר – "וברכאן דלעילא לא משתכחי אלא במה דאית ביה ממשא" (זוהר לפרשת לך לך). הברכה העליונה, ברכת ה', לא מצויה אלא במה שיש בו ממש. דרושה מנה אחת של שמן בפך, אפילו בכמות קטנטנה, כדי שניתן יהיה לחולל את הנס.

הגמרא מספרת על בתו של רבי חנינא בן דוסא, שהתבלבלה ומילאה בטעות את נרות השבת בחומץ במקום בשמן. רבי חנינא, שרואה את הצער שגורם הדבר לבתו, גוזר מיד כי "מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק" (תענית, דף כ"ה, ע"א). ובאורח פלא, לא רק שהאש אוחזת בחומץ ודולקת יפה, אלא גם נמשכת והולכת מאותו החומץ למשך השבת כולה.

אליהו הנביא מחולל בביתה של האישה הצרפתית נס פך שמן מפואר, שזכה לעדנה והכרה בזכות שירה של נעמי שמר, המספר את מה שנאמר "בספר מלכים בפרק השבעה עשר". אליהו גוזר כי "כִּדְ הַקֶּמַח לֹא תִכְלֶה וְצִפְפַּחַת הַשֶּׁמֶן לֹא תִחָסֵר" (מלכים א, יז, יד). ואותו כלי קטן ובו אך מעט שמן, הספיק לתזונת האישה ובנה במשך ימים ארוכים.

גם אלישע הנביא מחולל נס פך שמן מרשים. כאשר זועקת אליו אישה אחת מנשי בני הנביאים, על העוני הנורא בו היא נתונה, ועל החובות התופחים שעלול להביא ללקיחת בניה לעבדות, הוא מחולל נס מופלא באסוך השמן שבביתה, שקצת כמו באגדה על שוליית הקוסם, הופך למעיין מתגבר של שמן שמספיק להצלתם הכלכלית של האישה ושל בניה. עיון מעמיק בנס פך השמן של אלישע, מציע לנו מעין "המדריך לנס למאמין המתחיל" המיועד לאדם המצוי בצרה, שרק נס יכול להציל אותו ממנה.

איך עושים נס?

אנחנו רגילים לחשוב על סיפורי נסים כסיפורים על תשועה פלאית המגיעה משמים, ומצילה את האדם המצוי בצרה, מבלי שהוא נוקף אצבע. מעין התערבות חיצונית שפותרת את הבעיה ברגע. אך נס פך השמן של אלישע הנביא, מלמד כמה עקרונות גדולים וחשובים על האופן שבו מתחוללים נסים. חמישה עקרונות חשובים, שמהם ניתן ללמוד כיצד זוכים לתשועה בעת צרה וצוקה.

1. **הַגִּידִי לִי מֵה יֵשׁ לְךָ בְּבֵית?** – האישה זועקת לנביא על מצוקתה הנוראה – על בעלה שמת, על חובותיה הגדולים, ועל בניה שעומדים להפוך לעבדים. ולמרות הקושי האדיר, המחסור וההיעדר, שאלתו הראשונה של הנביא מבקשת לברר מה בכל זאת יש לאישה בבית. כדי לחולל נס ולעזור למי שמצוי בצרה, חייבים לזהות את נקודות החזקה, המשאבים והנכסים שיש לאדם, ורק מתוכם ניתן להתחיל ולמשוך איזה חוט של ישועה. גם בתהומות הייאוש יש לכל אחד ואחת מאתנו איזשהו אסוך שמן ובו טיפה אחת קטנה, שעליה יחול הנס האלוהי. מציאת הנקודה הקטנה הזו, היא הצעד ראשון והכרחי, בדרך אל נס השפע.

2. **לְכִי שְׁאַלֵי לְךָ כָּלֵים מִן הַחוּץ מֵאֵת כָּל שְׂכֵנֶיךָ.** – האישה נשלחת על ידי הנביא לשכניה בכדי להשיג כלים אליהם היא תערה את השמן הנסי. הדרישה לפנות אל השכנים גם היא עצה חשובה לעת צרה. "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים" (ברכות, ה, ע"ב) אמרו חז"ל. בכדי להילחץ מהבור זקוק אדם לעזרת חבר, ועזרה כזו כנראה תבושש לבוא אם יהסס האדם לפנות לשכניו וקרוביו ולבקש את עזרתם. הנקישה על דלתם של השכנים, האמירה המפורשת כי אני זקוק לעזרה, והפירוט של העזרה הדרושה, הם צעדים הכרחיים בכדי להגיע לנס ההצלה.

3. **וַיִּצְקֶתָּהּ עַל כָּל הַכֵּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תַסִּיעֵי** – הנביא אלישע יכול היה ודאי לתת לאישה את מבוקשה באורח פלא, מבלי שהיא תצטרך לנקוף אצבע. אך במקום זאת הוא נותן לה רשימה ארוכה של משימות – להביא כלים, לערות את השמן, ולאחר מכן למכור אותו בשוק. הדרישה לעשייה ולמאמץ מצד האישה, היא חלק מהותי מהנס. אין מדובר בהוקוס-פוקוס אלוהי, אלא במעין שותפות בין השמים לארץ – האישה שהייתה בטוחה שאין לה דבר, מצאה את הטיפה שיש לה בבית, ומתוך כך יצאה לפעולה ולעשייה. לקיחת האחריות האקטיבית, גם היא צעד הכרחי כדי לחולל את הנס.

4. **וּסְגַרְתָּ הַדֶּלֶת בְּעֵדְךָ וּבְעֵד בְּנִיךָ** – לפני שמגיע "רגע האמת" ונחלי השמן מתחילים לקלוח מהאסוך המסכן אל הכלים שקיבלה האישה משכניה, מוסיף אלישע הנביא דרישה נוספת – לסגור את הדלת. כי כשאנו זוכים לשפע נסי, יש לנו הרבה פעמים נטייה לרוץ לספר לחברה. לפרסם את הטוב שזכינו לו בשער בת רבים. ככה זה בני אדם – את הבעיות והצרות הם שומרים בסוד, ואת ההצלחות והטוב הם מצלמים ומעלים לאינסטגרם. אבל כפי שכולנו יודעים, תמונות ברשתות החברתיות לא משקפות את החיים האמיתיים. הנס תכף יקרה, אבל הדלת צריכה להיות סגורה – לא להשוויץ, לא לנפנף בזה לפני כולם, לא להחצין ולא לפרסם. אפשר להודות על מה זכיתי לו, גם בלי להוציא את העיניים לכל מי שעומד סביב.

5. **וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כְּלִי וַיַּעֲמֵד הַשָּׁמֶן** – האישה יוצקת שמן מהאסוך אל הכלי, וילדיה מגישים לה עוד ועוד כלים המתמלאים בשמן המבורך. זרימת השמן המופלאה לה זוכה האישה, פוסקת ברגע שנגמרים הכלים. גודל הנס כגודל האמונה שהוא יתרחש. כמות השמן שניתנה לאישה, נקבעה למעשה על פי מספר הכלים שהביאה האישה. אם הייתה מביאה פחות, היה לה פחות שמן, ואם הייתה טורחת ומביאה יותר, הייתה כנראה זוכה ליותר. אי אפשר לקבל שפע אם לא מכינים מספיק כלים להכיל אותו.

מיהו בעל הנס?

הגמרא אומרת על רבי שמעון בר יוחאי שהיה "מלומד בנסים" (מעילה, י"ז, ב), ורומזת, אולי, שניסים הם משהו שכדאי ללמוד. חנוכה, חג הניסים, מעורר אותנו לחקור ולהעמיק בניסים, ואולי גם ללמוד מהם כיצד למשוך ולהביא את הניסים אלינו ועלינו. עצותיו של אלישע, מחולל נס פך השמן הקדום, מתוות לנו את הדרך אל הנס – לברר ולהכיר את נקודות החזקה והשפע שיש לנו בבית, אך מצד שני לסגור את הדלת ולא להחצין ולהשוויץ בשפע שבו זכינו. לא להתבייש לבקש את עזרת השכנים, אך לא כתחליף לעשייה העצמית, לאקטיביות ולחתיירה לחוף מבטחים. ומעל לכל – להאמין באפשרות לנס. להכין כלים להכיל את השפע. לזכור ולדעת, שניסים קורים רק למי שמאמין בניסים.